

اسلامی

فصل پنجم:

مبانی هستی‌شناختی اقتصاد اسلامی

مدرس: محمدعلی مولائی

کتاب مبانی فلسفی و روش‌شناسی اقتصادنوشه محمدجواد توکلی انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

مقدمه

هدف کلی فصل: بیان مبانی هستی‌شناختی اقتصاد اسلامی به عنوان پیش فرض‌های وجود‌شناسانه نهفته در نظریات اقتصاد اسلامی می‌باشد. فرض وجود‌شناسانه شامل فرض انسان‌شناختی و جهان‌شناختی می‌شود.

پیش‌فرض‌های وجود‌شناختی نگاه نظریه پردازان اقتصاد اسلامی نسبت به انسان، جهان و سازوکارهای حاکم بر آن را منعکس کرده و نقش اساسی در شکل‌دهی به نظریات اقتصاد اسلامی دارند.

در میان این پیش‌فرض‌ها، فرض انسان‌شناختی و رویکرد اقتصاددانان مسلمان نسبت به عقلانیت اقتصادی به عنوان منطق انتخاب، بسیار تعیین‌کننده است.

عدول از پیش‌فرض عقلانیت ابزاری اقتصاد متعارف می‌تواند زمینه ساز تغییرات اساسی در نظریات اقتصاد اسلامی باشد.

از طبیعت گرایی تا هستی شناختی توحیدی

اقتصاد اسلامی به عنوان دانشی متکی بر وحی از **هستی شناسی طبیعت گرایانه** و به ویژه **دینیم** فاصله می‌گیرد.

هدایت خداوند تنها به **هدایت تکوینی** منحصر نیست؛ بلکه **هدایت تشریحی** را نیز شامل می‌شود به این معنا که اتکا به نظم طبیعی نمی‌تواند به تحقق نتایج اقتصادی مطلوب بیانجامد.

هنگامی که اقتصاددانان مسلمان وجود خالق مدبر عالم را پذیرفتند پذیرش **سازوکارهای فرامادی** در اقتصاد نیز مفهوم پیدا می‌کند. **امدادهای غیبی** بخشی از ساز و کارهای فعال در نظام اقتصادی خواهند بود که به کمک سازوکارهای طبیعی می‌آیند.
برای مثال: قانون برکات حکایت از آن دارد که اگر مردم تقوا پیشه کنند برکات زمین و آسمان بر آنان نازل خواهد شد.

قرآن مجید رویکرد دنیویستی را دارای سابقه دیرینه‌ای می‌داند. خداوند متعال بیهودیان را به خاطر **نفی ربوبیت الهی** مذمت می‌کند و آن را **مردود** می‌شمارد زیرا خداوند همیشه در حال تدبیر جهان هستی است.

از طبیعت گرایی تا هستی شناختی توحیدی ویژگی های هستی شناسی توحیدی

هستی شناسی توحیدی مبتنی بر محوریت خداوند و نقش تکوینی و تشریحی او در جهان است. در اینانندیشه رابطه خدا با جهان ، افزون بر خالقیت ، مبتنی بر ربوبیت است.

ربوبیت خداوند بر جهان به این معناست که خداوند به عنوان مالک و صاحب جهان به تربیت ،اصلاح و تدبیر آن می پردازد.
ربوبیت الهی دربرگیرنده هدایت تکوینی موجودات و هدایت تشریحی انسان است.

پیش فرض های هستی شناختی اقتصاد اسلامی

تبادل فردگرایی و کل گرایی

عقلانیت تکامل یافته

سازوکار اخلاقی مکمل سازوکار بازار

پیش فرض های هستی شناختی اقتصاد اسلامی

تبادل فردگرایی و کل گرایی

اتخاذ رویکرد ترکیبی اقتصاد دانان مسلمان هنگام بحث از تقابل فردگرایی و کل گرایی هستی شناختی

در رویکرد اسلامی هم فرد و هم جامعه اصالت دارد

نظر شهید صدر اسلام هم اصالت فرد و رویکرد عدم دخالت دولت در اقتصاد را رد می کند و هم اصالت جامعه را نمی پذیرد

پژوهشگران اقتصاد اسلامی جامعه را ترکیبی انتزاعی از افراد قلمداد کرده اند

نظر پژوهشگران اقتصاد اسلامی این است که جامعه مرکبی انتزاعی است که در آن افراد جامعه شخصیت مستقل دارند ولی از یکدیگر تاثیر می پذیرند

پیش فرض های هستی شناختی اقتصاد اسلامی
تبادل فردگرایی و کل گرایی

پژوهشگران اقتصاد اسلامی در مورد تقابل فرد گرایی و کل گرایی به بحث در مورد **تقدم مصالح فرد یا جامعه** پرداخته اند

اسلام درباره خواست ها و تمایلات , نه حق تقدم را به فرد می دهد و نه به جامعه, نه ملاک تقدم را اکثریت می داند و نه اقلیت, بلکه باید هر یک از تمایلات که منطبق با دستورات و احکام الهی است, مد نظر قرار بگیرد.

البته در هنگام تراحم منافع فردی و اجتماعی مصالح جامعه مقدم است.

پیش فرض های هستی شناختی اقتصاد اسلامی
عقلانیت تکامل یافته

پژوهشگران اقتصاد اسلامی با نقد پیش فرض عقلانیت در اقتصاد متعارف از یک سو به **نقایص بشر در انتخاب عقلایی** توجه دارند و از سوی دیگر به نقش دین در **ارتقای قدرت انتخاب عقلایی** افراد تاکید دارند

بر اساس عقلانیت تکامل یافته افراد هنگام انتخاب به مجموعه ای از منافع **مادی** و **معنوی** دنیای و اخروی خود توجه دارند

نتیجه: چنین عقلانیتی زمینه گسترش خیرخواهی در جامعه را فراهم می کند و باعث هماهنگی منافع فردی و جمعی می شود

شهادت صدر:

در آثار خود آشکارا از نقش دین **در** بهبود عقلانیت بشر سخن می گوید

پیش فرض های هستی شناختی اقتصاد اسلامی سازوکار اخلاقی مکمل سازوکار بازار

در اقتصاد اسلامی **کارکرد سازوکار بازار** پذیرفته شده است ولی **تمرکز اقتصاد متعارف** بر آن پذیرفتنی نیست

پژوهشگران مسلمان افزون بر توجه به ضرورت مداخله دولت برای نظام بخشی به بازار و جبران شکست بازار، از **سازوکار اخلاقی** به عنوان مکمل کارکرد دست نامرئی بازار و دست مرئی دولت سخن گفته اند.

دست نامرئی اخلاق: سازوکاری است که پیش از ورود عاملان اقتصادی به بازار **فعال** میشود و در کنار سازوکار بازار بر **رفتار عاملان اقتصادی** اثر میگذارد.

دست نامرئی بازار پیش از ورود عاملان اقتصادی به بازار به عنوان سازوکار تسویه اخلاقی نقش افرینی میکند

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی

نظریه های مطلوبیت گرایانه انتخاب عقلایی اسلامی

نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی غیر مطلوبیت گرایانه

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی
نظریه های مطلوبیت گرایانه انتخاب عقلایی اسلامی

تفاوت نظریات غربی و اسلامی، در تعریف **هدف** و **سازگاری** است

هدف و انگیزه مسلمانان در رفتارهای خود، **بیشینه کردن سرجمع لذتهای دنیایی و آخرتی و کمینه کردن سرجمع رنج های دنیایی و آخرتیست.**

سازگاری به معنای تطابق رفتارها با **قوانین** و **دستورات شریعت اسلامی** می باشد.

رفتار انسان عقلایی در رویکرد اسلامی از ترس از آتش جهنم، اشتیاق به بهشت و یا برای تقرب به خدا همراه با اخلاص در نیت ناشی می شود.

از نظر طرفداران این نگرش، لذت محوری در رویکرد اسلامی بر دو مبنای **حب ذات** و **مطلق گرایی** استوار است.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی
نظریه های مطلوبیت گرایانه انتخاب عقلایی اسلامی

حب ذات: انسان بنا به فطرت و طبیعتش تنها به دنبال **جلب لذت** و **دفع درد** است.

مطلق گرایی: انسان موجودی مطلق گراست که به دنبال **دستیابی به بالاترین حد از بهره مندی ها و لذت ها** می باشد.

مشکل لذت گرایی متعارف، منحصر کردن لذت در لذایذ مادی و یا رتبه بندی نادرست لذت هاست.

اسلام، گرایش فطری به لذت و فرار از رنج را به رسمیت میشناسد و با دستورهای خود، انسان را به سمت لذت های برتر و پایدارتر راهنمایی می کند.

انگیزه همه رفتارهای انسان اسلامی، **بیشینه کردن لذت های دنیایی و آخرتی و کمینه کردن رنجهای دنیایی و آخرتی** با تقدم لذتهای و رنجهای آخرتی بر لذتها و رنجهای دنیایی است.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی
نظریه های مطلوبیت گرایانه انتخاب عقلایی اسلامی

برخی پژوهشگران اقتصاد اسلامی، **عقلانیت اسلامی** را به معنای تلاش برای بیشینه سازی مطلوبیت و نه لذت تعریف کرده اند.

از نظر آنها، عقلانیت اسلامی **الرشاده الاسلامیه** به مفهوم تلاش برای بیشینه کردن مطلوبیت خود و افراد مرتبط در زندگی دنیا و آخرت است.

مطلوبیت گرایی مقید: برخی پژوهشگران مسلمان نیز، عقلانیت اسلامی را مستلزم توجه به مصالح دنیا و آخرت دانسته اند.

به نظر برخی پژوهشگران مسلمان، فرض بیشینه سازی را باید در اقتصاد اسلامی نگه داشت و تنها آن را مقید به چارچوب قیود اسلامی کرد.

در این میان، برخی **ضوابط شریعت** را به عنوان **قید بیشینه سازی** در نظر گرفته اند.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی
نظریه های مطلوبیت گرایانه انتخاب عقلایی اسلامی

تلقی عقلانیت اسلامی به مثابه بیشینه سازی مطلوبیت همراه با پالایش آن با استفاده از **فیلترهای اجتماعی، اخلاقی و دینی** نیز مطرح شده است.

در این چارچوب، **مصرف کننده ای عقلایی** محسوب می شود که **تابع قوانین و هنجارهای اسلامی** باشد.

مصرف کننده عقلایی، به گونه ای مصرف خویش را مدیریت میکند که **عدالت اجتماعی و اقتصادی** به طور همزمان، **تأمین و تضمین** شود.

عقلانیت در حوزه مصرف به مفهوم بیشینه سازی پاداش اخروی پس از تأمین حداقل سطح مصرف دنیوی (حد کفاف) تعریف شده است. بر اساس این، افراد می توانند با امساک از مصرف و پرداخت صدقه میزان پاداش اخروی خود را با قید حفظ تأمین حداقل کفاف افزایش دهند.

رفتار عقلایی تولید کننده در رویکرد اسلامی: به معنای بیشینه سازی مقید سود به قبودی همچون **واجب کفایی بودن تجارت، حمایت از مصرف کننده و پاداش منصفانه عوامل تولید** است.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی غیر مطلوبیت گرایانه

برخی پژوهشگران اقتصاد اسلامی با فاصله گرفتن از چارچوب مطلوبیت گرایی، تلاش کرده اند تفسیر متفاوتی از عقلانیت در اقتصاد اسلامی ارائه دهند.

در این نظریه ها بر مفاهیمی همچون **سازگاری با هنجارهای اسلامی**، **بیشینه کردن رضایت الهی و بیشینه سازی حسنات** تاکید شده است.

در این نظریات تلاش شده تابع محوری هدف در انتخاب عقلایی مفهومی متمایز از بیشینه سازی سود یا مطلوبیت در نظر گرفته شود.

تعریف عقلانیت به "حداکثر تطابق رفتارها با هنجارهای اسلامی یا تبعیت از هنجارهای اخلاقی اسلام" یکی از رویکردهای غیر مطلوبیت گرایانه در ادبیات اقتصاد اسلامی است.

این مفهوم عقلانیت مستلزم تغییراتی در رفتار مصرف کننده مسلمان از جمله از بین رفتن تقاضا برای مشروبات الکلی و دیگر کالاهای حرام، از بین رفتن تمایل به تولید کالاهای حرام، کاهش تقاضای کالاهای لوکس و افزایش تقاضای کالاهای ضروری است.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی

نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی غیر مطلوبیت گرایانه

پذیرش تأثیر هنجارهای اسلامی بر انتخاب به معنای نفی تأثیر انگیزه نفع شخصی بر انتخاب نیست.

بر اساس این دیدگاه، ترکیبی از انگیزه های سود، انگیزه های شخصی غیر از سود و انگیزه رعایت منافع دیگران بر انتخاب موثر است.

عقلانیت به این مفهوم مستلزم ایجاد موازنه بین منافع دنیوی و اخروی است و رعایت اعتدال و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط و رعایت هنجارهای اخلاقی است.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی
نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی غیر مطلوبیت گرایانه

برخی پژوهشگران مسلمان عقلانیت اقتصادی در رویکرد اسلامی را به مفهوم تلاش برای بیشینه کردن رضایت الهی می دانند.

به نظر ایشان، چنین تلاشی مستلزم آن است که فرد فعالیت‌های ثواب دار (واجب و مستحب) را انجام دهد و کارهای گناه آلود (مکروه و حرام) را ترک کند. به همین دلیل، فرد عاقل خمس و زکات می پردازد و اسراف نمی کند.

برخی پژوهشگران مسلمان، انتخابی را عقلایی می دانند که بیشترین پاداش الهی و درجه قرب به خداوند را در پی داشته باشد.

تقرب به خدا، به عنوان هدف نهایی انسان عاقل، به معنای پرشدن خلأهای وجودی او در همه این ابعاد گوناگون مادی معنوی، دنیوی و اخروی است.

نظریه انتخاب عقلایی در اقتصاد اسلامی
نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی غیر مطلوبیت گرایانه

از نظر ایشان، افراد به واسطه قرار گرفتن در معرض هوای نفس و داشتن بینشی محدود نسبت به سعادت نهایی و همه جانبه خود دچار خطا در انتخاب می شوند. از این رو، عقلانیت افراد باید با کمک از وحی در حیطه شناختها (ارتقای شناخت نسبت به مبدأ و معاد و رابطه زندگی دنیا و آخرت) و ارزشها (عقلانیت اهداف و امیال) تکامل یابد.

این نوع عقلانیت تعبدی مستلزم لزوم عقلایی بودن اهداف، امیال و ابزارهای دستیابی به آنها در سایه رعایت احکام شرعی می باشد.

برخی پژوهشگران، عقلانیت اسلامی را به مفهوم تلاش برای بیشینه سازی حسنات واحد پاداش خداوند می دانند؛ زیرا در روز قیامت حسنات در ترازوی عدل الهی در مقابل سینات گذاشته میشود و وضعیت فرد را مشخص میکند.

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی

ترجیحات انسان اقتصادی

انسان اقتصادی مسلمان

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی:

در نظریه های انتخاب عقلایی اندیشمندان مسلمان برخی **نکات مشترک** وجود دارد. در این نظریات به **تنوع انگیزه ها** اشاره شده است.

بر اساس تفکیک نظریه پردازان انواع مختلفی از انگیزه های منتهی به رفتار را می توان به انگیزه های مادی و معنوی، انگیزه های مادی و الهی، انگیزه های دنیایی و اخروی تقسیم کرد.

برخی از انگیزه های مورد اشاره مانند **کسب رضایت خداوند** یا **انگیزه پاداش اخروی** از انگیزه های متعارف مورد اشاره در نظریات انتخاب عقلایی فاصله می گیرد.

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی

طبقه بندی عقلانیت بر اساس نظر پژوهش گران مسلمان:

- ۱) عقلانیت بنیادی (باورها)
- ۲) عقلانیت ارزش ها
- ۳) عقلانیت رفتار (عقلانیت ابزاری)

رفتار عقلایی، مبتنی بر عقلانیت باورها و ارزش های اسلامی شکل می گیرد. چنین عقلانیت نیازمند دقت فراوان محاسباتی و تلاش فکری زیاد جهت تنظیم صحیح اهداف و وسایل است. انتخاب عقلایی در رویکرد اسلامی هم در سطح توصیفی و هم در سطح هنجاری هویتی طیفی دارد.

انتخاب عقلایی از نگاه هنجاری، انتخابی است که دارای چهار مولفه :

- الف) تبعیت از تکالیف اقتصادی الهی
- ب) منفعت گرایی فراگیر
- ج) محاسبه گری جامع
- د) جمع آوری اطلاعات در حد علم و یقین

نتیجه آنکه انسان مسلمان عاقل انتخاب هایی با درجات متفاوت عقلانیت دارد.

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی:

در آیات قرآن مجید و روایات معصومان اشارات زیادی به ضعف های شناختی و انگیزشی افراد شده است. بر اساس بینش قرآنی، افراد در معرض وسوسه های شیطان قرار دارند که آنها را از انتخاب عقلایی دور میکند. در این آیه برخی از آسیب های بشر مورد توجه قرار گرفته است برای نمونه عنوان شده که انسان عجول و شتابزده است، افراد دنیای زودگذر را دوست دارند و از آخرت غافل می شوند. در آیات قرآن وقتی از تمایلات خود خواهانه بشر یاد شده، لحن بیان انتقادی است. خداوند از زینت یافتن حب دنیا برای انسان سخن می گوید و نسبت به زودگذر بودن این منافع هشدار می دهد. در این آیات نگاهی توصیفی و آسیب شناسانه نسبت به انسان شده و هم تحلیل هنجاری از وضعیت مطلوب ارائه شده است.

از این رویکرد میتوان بعنوان نظریه عقلانیت محدود اسلامی و عقلانیت ناقص یاد کرد. بر اساس این رویکرد، افراد با مشکلات شناختی و انگیزشی در مسیر انتخاب عقلایی مواجه اند. افراد به واسطه نگاه کوتاه بینانه خود منافع معنوی و اخروی را مورد غفلت قرار می دهند و در مقابل منافع مادی و دنیایی را به شکل افراطی دنبال می کنند. لذا انسان به هدایت و حیانی برای ارتقاء عقلانیت نیاز دارد. **محدودیت عقلانیت بشر دلیل ارسال پیامبران و تعیین برخی ضوابط رفتاری است.**

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی ترجیحات انسان اقتصادی

خود دوستی (حب ذات)

ترجیحات انسان اقتصادی

غیر خودخواهانه/دیگر گرایانه/عدالت خواهانه

دو بعد مادی و معنوی انسان، منشاء شکل گیری دو خود سفلی (خود مجازی یا ناخود) و خود علوی (خود واقعی) در او میشود. بعد مادی بسوی امور مادی کششش (میل به غذا، خواب، امور جنسی...) و بعد معنوی انگیزه خیرخواهانه را سبب میشود. شهید مطهری تمایل به علم و دانایی، خیر اخلاقی، زیبایی، تقدیس و پرستش را از جاذبه های معنوی انسان میدانند.

از نظر شهید مطهری معیار بسیاری از کارهای انسان، «خیر اخلاقی» است و فرد آن را به دلیل «ارزش اخلاقی» و نه به جهت امور مالی انجام می دهد. ایشان این خصلت را از مختصات انسان و یکی از ابعاد معنوی او می دانند که در دیگر جانداران وجود ندارد. بالاترین و ارزشمندترین مرتبه خیر خواهی هنگامی است که انسان صبغه الهی بگیرد و اتفاق با هدف جلب رضایت خداوند متعال صورت گیرد .

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی انسان اقتصادی مسلمان

با توجه به نظریات پژوهشگران مسلمان هر چند آنان ترجیحات خود گروانه را پذیرفته اند ولی آنها به توان دین و تربیت دینی خود در هدایت دیگر ترجیحات و یا ترمیم آن (از جمله شکل گیری انگیزه های دیگرگروانه) اشاره کردند

شهید صدر با پذیرش انگیزه های خود گروانه، دین را نهادی در خدمت **بهبود عقلانیت** در اقتصاد اسلامی معرفی میکند.

انسان دارای **مصالح طبیعی** و **مصالح اجتماعی** است که به صورت فطری به اولی گرایش دارد. وی مصالح شخصی خود را می شناسد و از انگیزه کافی برای تامین آن برخوردار است. در مقابل انسان با مشکلات شناختی و انگیزشی نسبت به مصالح اجتماعی روبروست.

انسان ها **میل فطری** به دین دارند و دین با آشنا کردن افراد با نظام **پاداش و جریمه** در آخرت، سبب گسترش دایره منافع شخصی شده به شکلی که افراد مصالح اجتماعی را نیز مساله خود می بیند

تحلیل نظریه های انتخاب عقلایی اسلامی انسان اقتصادی مسلمان

تحلیل انسان شناختی شهید مطهری:

حرص و طمع از خود آئی انسان برمی خیزند.

خودخواهی به مفهوم خواستن "خود فردی" است که مستلزم نفی افراد دیگر است. خودخواهی از نظر منطق اسلام و منطق های اخلاقی ناپسند است و منع میشود. این (خود) خودخواه و خودپسند غیر از آن خود انسانی و ملکوتی است بلکه خود طبیعی و خود ملکی انسان است.

تحقق آزادی اجتماعی در گرو آزادی معنوی او از حرص و طمع است. از نظر ایشان تجاوز به حقوق دیگران به دلیل کمبود علم نیست بلکه به علت منفعت طلبی بشر است.

آزادی معنوی با رشد دینداری تحقق میابد و آزادی اجتماعی نیز جز بعد از تحقق آزادی معنوی شکل نمیگیرد.

شهید مطهری و علامه طباطبایی در تبیینی مشابه به نقش هدایت تکوینی و تشریعی الهی در بهبود انگیزه ها اشاره کردند.

سنت ها و ساز و کار های اقتصادی و فرا اقتصادی هدایت تکوینی و تشریعی

بر اساس هستی شناسی توحیدی خدای متعال همه هستی را هدایت تکوینی کرده است هر چند هدایت تکوینی سبب می شود تا هر موجودی برای حفظ وجود و بقای نسلش تلاش کند و زمینه تکامل او را فراهم کند ولی این امر او را بی نیاز از هدایت تشریعی نمی کند زیرا انسان در خطر دنیا زدگی و فراموشی آخرت قرار دارد.

علامه طباطبائی با اشاره به سنت استخدام بر لزوم هدایت تشریعی استدلال میکند.

سنت ها و ساز و کار های اقتصادی و فرا اقتصادی سنت ها و قوانین اقتصادی

نظام سنت های الهی مجموعه‌ای از قوانین علمی است که خداوند در جهان هستی حاکم کرده است. برخی سنت های تکوینی غیر ارادی و برخی سنت های اجتماعی می باشند. سنت ها و قانونمندی های الهی حتمی بوده و بر اساس اراده خداوند متعال عمل می‌کنند، چه ما از آن آگاهی داشته باشیم و چه نداشته باشیم. مثال: ما چه بدانیم و چه ندانیم رواج رباخواری در جامعه باعث تخریب اقتصاد می‌شود این نتیجه بر آن مترتب خواهد شد

نکته مهم: سنت های الهی مانند (سنت رزق، تسخیر و برکات) توجه به بعد فرا مادی قانونمندی های یاد شده است

سنت ها و ساز و کار های اقتصادی و فرا اقتصادی قانونمندی ها و سازوکار های اخلاقی

یکی از مشخصات اقتصاد اسلامی توجه به اخلاق و قانونمندی های آن است

پژوهشگران ساز و کار اخلاقی را مکمل ساز و کار بازار می دانند که پیش از آن فعال می شوند.

اخلاق به عنوان فیلتر برای تصفیه تقاضاها پیش از ورود به بازار عمل می کند. باعث تعدیل انتخاب ها و هماهنگ سازی آن با نیازهای زندگی اجتماعی میشود. (سازوکار تسویه اخلاقی)

بر اساس سازو کار تسویه اخلاقی قبل از آنکه مصرف کننده گان وارد بازار شوند و در معرض فیلتر قیمت قرارگیرند مطالبات خود را از فیلتر اخلاقی عبور میدهند و این امر موجب جلوگیری از مصارف تجملی و غیرضروری میشود و همچنین باعث استفاده بهینه از منابع، جلوگیری از تمرکز ثروت در دست عده ای معدود، افزایش پس انداز و سرمایه گذاری و اشتغال می‌شود.